

ВІДГУК

опонента **Васильєвої Марина Петрівни** про дисертацію

Бибик Дар'ї Дмитрівни

«Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 231

«Соціальна робота» (23 – Соціальна робота).

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок з планами відповідних галузей науки. Потреба сучасного суспільства у здійсненні конструктивних соціальних змін зумовлює прагнення фахівців соціальної галузі до ефективної партнерської співпраці та командної взаємодії із застосуванням різних ресурсів соціальної роботи на основі розвиненого аналітичного і креативного мислення. Соціальний працівник має виявляти активність, здатність вести за собою, вселяти оптимізм і упевненість у вирішенні соціальних проблем як суспільства в цілому, так і кожної окремої особистості, яка потребує допомоги, підтримки, захисту. Потреба в таких характеристиках фахівця актуалізує необхідність забезпечення формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників під час їхньої професійної підготовки. На підставі аналізу положень міжнародних і державних стратегічних нормативних документів, праць сучасних дослідників з проблеми формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників Д. Д. Бибик констатовано існування накопиченого наукового підґрунтя і одночасну відсутність узагальнювального уявлення про забезпечення процесу формування даного інтегрованого утворення в соціальних працівників. Отже, актуальність і нагальність вирішення обраної автором проблеми дослідження є визначеними і належним чином обґрунтованими.

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та технології соціальної роботи Факультету соціально-економічної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом «Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи». Тему

дисертації затверджено на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 8 від 27 грудня 2017 р.).

Найбільш вагомими науковими результатами, які містяться в дисертації. Основними науковими результатами дослідження є: 1) науково обґрунтована структурно-функціональна модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників, яка складається з цільового, організаційного, змістовно-методичного, результативного блоків; 2) організаційно-педагогічні умови формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки: створення та діяльність Школи «Social лідерства – Student»; розроблення вибіркового навчального дисциплін «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство» та їх впровадження до освітньо-професійних програм зі спеціальності «Соціальна робота»; використання різноманітних методів, форм і засобів актуалізації лідерського потенціалу майбутніх соціальних працівників.

На шляху створення основних наукових результатів Д. Д. Бибику було уточнено суть провідних понять: «соціальне лідерство соціальних працівників» як інтегрованого особистісного утворення, що виявляється у прагненні й здатності фахівців до реалізації лідерського потенціалу у різних сферах життєдіяльності суспільства задля покращення якості надання соціальних послуг вразливим категоріям населення; «формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників» як спеціально організованого процесу якісної підготовки майбутніх соціальних працівників, в основі якого – орієнтація на конструктивні соціальні зміни як цінності соціальної роботи; прагнення до ефективної партнерської співпраці та командної взаємодії; розширення можливостей щодо управління знаннями та ресурсами соціальної роботи; забезпечення розвитку аналітичного і креативного мислення здобувачів.

Науково виважений підхід до розкриття провідних положень дослідження дозволив Д.Д.Бибику вибудувати логіку дослідницького пошуку. Проведений авторкою аналіз вітчизняних та зарубіжних теоретичних концепцій лідерства дозволив їй зробити висновок про відсутність закінченої наукової концепції, що охоплює усі теоретико-методологічні аспекти соціального лідерства, і обрати

найбільш перспективний, на її думку, напрям для подальшого дослідження феномену – розгляд соціального лідерства як ресурсу підвищення ефективності соціальної роботи в Україні. Д.Д.Бибик представляє соціальну роботу як інституалізацію професійної діяльності фахівців державних соціальних закладів і установ, громадських та благодійних організацій та фондів, які надають соціальні послуги вразливим категоріям населення. Для виконання функцій соціальної роботи акцент зроблено на необхідності виявлення фахівцем, орієнтованим на надання допомоги й підтримки іншим людям в їх індивідуальному та професійному зростанні, справжніх лідерських якостей, які є визначальною ознакою соціального лідерства.

Авторка формулює власне розуміння суті «соціального лідерства» як соціального явища, що характеризується спільною організацією та управлінням суспільно-значущою діяльністю щодо ініціювання соціальних змін, знаходження оптимальних засобів їх досягнення для вирішення актуальних проблем теорії та практики соціальної роботи у межах сталого розвитку суспільства.

На підставі визначеної позиції про необхідність підготовки професіоналів для соціальної сфери так, щоб вони були здатні змінити, усунути та мінімізувати негативні соціальні прояви у суспільстві, авторка знаходить вихід для вирішення проблеми у формуванні соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників, що може забезпечити якісні зрушення в підготовці в цілому. Визначає особливості професійної підготовки соціальних працівників у контексті формування соціального лідерства, до яких віднесено: поєднання принципів особистісного, діяльнісного та ресурсно-середовищного підходів в якості своєрідної домінанти, яка визначає суть процесу формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників; посилення практичної спрямованості підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної, суспільно-значущої й благодійної діяльності, що сприяє насиченню освітньо-професійних програм вибіркоким компонентом з орієнтацією на розвиток «soft skills» у студентів; збагачення формальної освіти з соціальної роботи методами, формами та засобами неформальної освіти з актуалізації лідерського потенціалу

студентів, що дозволяє розширити межі застосування аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності майбутніх соціальних працівників.

З метою відстеження змін, які відбуватимуться в здобувачів завдяки організації процесу формування соціального лідерства в експериментальному режимі, авторка визначає чотири складові у соціальному лідерстві соціальних працівників: орієнтацію на соціальні зміни, управління знаннями та ресурсами соціальної роботи, аналітичне та креативне мислення, ефективну співпрацю та командну взаємодію. При визначенні структури соціального лідерства на основі експертного оцінювання авторкою встановлено найважливіші її *показники* (їх 14) відповідно *компонентів* (мотиваційний, когнітивний, творчо-креативний, діяльнісний) та їх *критеріїв* (мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, особистісний, діялісно-практичний), за якими вимірювався рівень сформованості соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників.

Отримані неутішні результати констатувального етапу експерименту спричинили наукове обґрунтування структурно-функціональної моделі формування соціального лідерства та практичне впровадження організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства в процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Авторкою представлено опис запровадження розробленої моделі і забезпечення організаційно-педагогічних умов. Зроблено відповідні висновки.

Усі результати наукового пошуку і експериментальної перевірки вихідних положень є новими, достовірними і об'єктивно доведеними, що забезпечено використанням теоретичних, емпіричних статистичних методів у їхньому поєднанні і взаємозв'язку.

Ступінь обґрунтованості використаних методів, отриманих результатів і положень дисертації, їх достовірність значною мірою забезпечується цілісністю роботи, в якій викладений матеріал комплексно розкриває проблему дослідження. Представлена дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками, списком використаних джерел (233 найменування, з них 62

іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 360 сторінок, із них основного тексту 215 сторінок. Значну частину займають представлені додатки (26 одиниць).

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. За проведеним аналізом змісту дисертаційної роботи Д.Д.Бибик зроблено висновок про наукову новизну її положень, наявне теоретичне і практичне значення, яке полягає у впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти України структурно-функціональної моделі та організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки, у систему підвищення кваліфікації фахівців з соціальної роботи практичних рекомендацій з формування соціального лідерства; розробленні та упровадженні змісту і забезпечення навчальних дисципліни «Основи лідерства» і «Соціальне лідерство», навчально-тренінгових програм «Літня Школа Social лідерства – Student» та «Зимова Школа Social лідерства – Student», тренінгового курсу «Формування лідерських якостей у дітей вимушених переселенців», посібнику «Соціально-педагогічний супровід дітей вимушених переселенців» (в співавторстві) для підвищення ефективності підготовки майбутніх соціальних працівників.

Рекомендації стосовно використання результатів і висновків дисертації. Теоретичні положення, розроблені матеріали методичного характеру представляють практичну цінність і можуть бути використаними для підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі (під час розроблення освітніх програм, навчальних планів, створення підручників, навчальних і методичних посібників, для розширення предметного змісту, організаційних форм та методів аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності здобувачів вищої освіти в галузі соціальної роботи) і у роботі соціальних установ і закладів, громадських й благодійних організацій, які працюють із молоддю та молодіжними лідерами громад.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження оприлюднені у 31

публікації (із них 23 – одноосібні), зокрема: у 2-х монографіях (у співавторстві), 2-х працях методичного характеру (у співавторстві), 12 статтях в наукових фахових виданнях України та інших держав (з яких 4 – у фахових виданнях України, які індексуються в наукометричних базах (Категорії В), 1 – у періодичному зарубіжному виданні, 7 – у наукових фахових виданнях України (із них 1 – у співавторстві), 15 тезах доповідей (із них 3 – у співавторстві). Потужною і переконливою в плані намагань автора поширити власний досвід практичної діяльності з формування соціального лідерства представляється географія участі автора в конференціях різного рівня, програмах, тренінгах, форумах, вебінарах тощо.

Зауваження щодо змісту дисертації:

1. Характеризуючи провідне поняття дослідження «соціальне лідерство соціального працівника», визначаючи його складники, варто було б більше уваги приділити вираженню цього особистісного утворення на суспільному рівні як прагнення й здатності фахівця соціальної галузі ініціювати зміни і покращувати соціальну політику, що є вкрай необхідним і актуальним на сучасному етапі розвитку нашої країни.

2. Потребує обґрунтування, чому авторка вдається до розроблення саме структурно-функціональної моделі формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників. Можливо, достатнім було б створення запропонованих організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в чинній системі їхньої професійної підготовки.

3. Пропонуючи різні методи, форми та засоби неформальної освіти з актуалізації лідерського потенціалу здобувачів, що дозволяє розширити межі застосування аудиторної та позааудиторної навчальної й соціально-виховної діяльності майбутніх соціальних працівників і збагачує зміст формальної освіти майбутніх фахівців з соціальної роботи, варто було б звернути увагу не тільки на переваги, але й можливі утруднення, які виникали під час організації такої роботи.

4. Після експериментальної апробації організаційно-педагогічних умов формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки авторка надто захоплюється статистичним підтвердженням позитивних змін у здобувачів натомість більш значущої характеристики тих якісних зрушень у сформованості соціального лідерства, які відбулися завдяки проведеній серйозній роботі.

Висловлені зауваження мають переважно рекомендаційний характер і не впливають на позитивну оцінку дослідження в цілому. Варто відзначити наявність запропонованих автором інноваційних практичних методів роботи зі здобувачами під час їхньої професійної підготовки.

Дисертація Д. Д. Бибик є закінченим науково-експериментальним дослідженням, в якому отримано нові, теоретично доведені і практично перевірені результати і яке відповідає всім встановленим вимогам до досліджень такого рівня. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

Проведений аналіз дозволяє вважати, що дисертаційна робота **«Формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки»** за актуальністю, новизною положень, теоретичним і практичним значенням відповідає галузі знань 23 Соціальна робота, спеціальності 231 Соціальна робота та вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 року, а її авторка – Бибик Дар'я Дмитрівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота.

Опонент –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної роботи і
соціальної педагогіки Харківського
національного педагогічного
університету імені Г.С.Сковороди

М.П.Васильєва

